

با کفش یا بی کفش؟

دوراهی‌ها در معماری مدرسه‌های کارآمد

محمد تاپش، طراح و پژوهشگر در زمینه معماری مدرسه‌ها

اینکه دانش‌آموزان در بدو ورود به ساختمان مدرسه کفش‌های خود را از پا درآورند و در یک جاکفشی قرار بدهند و در فضاهای مدرسه بدون کفش یا با یک پاپوش دیگر تردد کنند، از موضوعات مورد بحث در بعضی مدرسه‌هاست که موافقان و مخالفان خود را دارد و از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. تأثیرات انتخاب هر یک از مسیرهای دوراهی مدرسه بدون کفش یا با کفش، در معماری هم بسیار گسترده است. بهتر است بگوییم به یکی از دوراهی‌هایی رسیده‌ایم که قبل از انتخاب مسیر باید به خوبی فکر و همه جوانب کار را بررسی کنیم. این بررسی و تصمیم‌گیری درباره آن، از شرایط انتشار ویروس کرونا یا کووید ۱۹ تأثیر قابل توجهی می‌پذیرد. اما از آنجا که امید داریم این شرایط به‌زودی به وضع به‌نسبت عادی بازگردد، بحث ما تا حدودی مستقل از شرایط به‌اصطلاح کرونایی این روزها چارچوب‌بندی می‌شود.

رسم بر این بود که افراد روی زمین بنشینند و دور استاد حلقه بزنند. محیط مکتب‌خانه‌ها معمولاً دکان یا اتاق بزرگی بود که در آن حصیر یا نمد انداخته می‌شد و مدرس یا استاد پشت یک میز کوتاه و روی زمین می‌نشست. در مکتب‌خانه، شاگردان در کنار یکدیگر و دورتادور معلم، بدون کفش روی تشکچه می‌نشستند و یکی دو ساعت درس می‌خواندند.

بیشتر مردم ما در زندگی خانگی خود بدون کفش هستند. اما این شرایط تا چه حد می‌تواند در مدرسه هم پیاده شود؟

کفش و مکتب‌خانه

در گذشته، در مکتب‌خانه‌ها قاعده کلی مبتنی بر این بود که استادان و شاگردان قبل از ورود به محل درس و بحث، کفش را از پا درمی‌آوردند.

پیشینه موضوع در ایران و جهان خانه ایرانی، بدون کفش

در فرهنگ زندگی ایرانی که در سنت پیشینیان ما ریشه بسیار دیرینه‌ای دارد، محیط زندگی در خانه‌های ایرانی بدون کفش فرض می‌شود. حتی امروزه در فرهنگ آپارتمان‌نشینی هم در بیشتر منازل به همین منظور، در بدو ورود، محلی به‌عنوان کفشکشی پیش‌بینی می‌شود یا یک جاکفشی وجود دارد.

کفش و مدرسه‌ها

این موضوع در مدرسه‌های امروزی که حدود یک‌صد سال از به پا شدن آن‌ها می‌گذرد، به شکل دیگری بدل شده است. زمان حضور افراد در شرایط عادی به حداقل یک نیمروز افزایش پیدا کرده و حتی در برخی مدرسه‌ها از اولین ساعات صبح تا پایان روز هم می‌توان شاهد حضور دانش‌آموزان در مدرسه بود. هر چند در این روزها به خاطر شیوع ویروس کرونا، این حضور به حداقل ممکن رسیده است، اما همان‌گونه که اشاره شد، بررسی‌های ما در این مقاله بیشتر معطوف به شرایط عادی است که امید داریم به آن شرایط بازگردیم. با این فرض، حضور طولانی دانش‌آموزان در شرایط عادی در مدرسه، یکی از موضوعاتی است که باید حتماً مورد توجه قرار گیرد.

یکی دیگر از اتفاقاتی که در مدرسه‌ها و پس از مکتب‌خانه‌ها دیده می‌شود، وجود میز و نیمکت‌هایی است که معمولاً سنگین هستند و جابه‌جایی آن‌ها روی یک سطح فرش شده دشوار است. از این‌رو، در بیشتر این مدرسه‌ها افراد با کفش تردد می‌کنند. این اتفاق حتی به بعضی از مدرسه‌های علمیه یا حوزه‌های علوم دینی هم سرایت پیدا کرده است. امروزه در مدرسه‌های ما هر دو رویکرد مشاهده می‌شود. در برخی مدرسه‌ها دانش‌آموزان بدون کفش حضور دارند، اما در بیشتر آن‌ها افراد در بیشتر فضاها با کفش تردد می‌کنند و فقط در فضاهایی مانند نمازخانه کفش خود را درمی‌آورند.

پوشیدن کفش در فرهنگ ژاپنی

اما وضعیت پوشیدن یا نپوشیدن کفش

در مدرسه‌های سایر نقاط جهان هم جالب توجه است. در حالی که در بعضی از نقاط جهان پوشیدن کفش با سنت‌ها و فرهنگ حاکم سازگار است، در برخی دیگر از نقاط هم در تعارض و مغایر است. یکی از کشورهایی که می‌توان گفت فرهنگ کفش نپوشیدن در خانه توانسته است تا حدودی به مدرسه‌های آن هم سرایت کند، کشور ژاپن است. مسئولیت نظافت در مدرسه‌های دولتی ژاپن به عهده خود دانش‌آموزان است و کسی را به این منظور استخدام نمی‌کنند. این موضوع آثار تربیتی مناسبی در زمینه مسئولیت‌پذیری و برخی مهارت‌های زندگی در بر دارد که البته از موضوع این مقاله خارج است. اما اولین کاری که به نظافت مدرسه و محافظت از کف پوش‌های آن کمک می‌کند، همین درآوردن کفش در بدو ورود به ساختمان مدرسه است. در تعداد قابل توجهی از مدرسه‌های ژاپن، همه افراد مدرسه، از مدیران و معلمان تا تک‌به‌تک دانش‌آموزان آن، پس از درآوردن کفش‌های خود و قرار دادن آن‌ها در جعبه‌ای که «کتاباکو» می‌نامند، دمپایی یا کفش مخصوص سرپوشیده‌ای را که به آن «یواباکی» می‌گویند به پا می‌کنند تا پا را از سرما و سطوح سخت زمین محافظت کنند. این اتفاق، از همین فرهنگ در خانه‌های ژاپنی برخاسته است. مردم سنتی ژاپن به خوردن غذا

در مدرسه‌های سایر نقاط جهان هم جالب توجه است. در حالی که در بعضی از نقاط جهان پوشیدن کفش با سنت‌ها و فرهنگ حاکم سازگار است، در برخی دیگر از نقاط هم در تعارض و مغایر است. یکی از کشورهایی که می‌توان گفت فرهنگ کفش نپوشیدن در خانه توانسته است تا حدودی به مدرسه‌های آن هم سرایت کند، کشور ژاپن است. مسئولیت نظافت در مدرسه‌های دولتی ژاپن به عهده خود دانش‌آموزان است و کسی را به این منظور استخدام نمی‌کنند. این موضوع آثار تربیتی مناسبی در زمینه مسئولیت‌پذیری و برخی مهارت‌های زندگی در بر دارد که البته از موضوع این

خروج اضطراری و گره ترافیکی در کفشکنی!

پرواضح است که در شرایط اضطراری، تخلیه یک مدرسه بدون کفش، با چالش خروج در هنگام رسیدن به مرحله به پا کردن کفش‌ها روبه‌رو می‌شود. در زمانی که کل جمعیت مدرسه لازم است به اضطرار و با سرعت از مدرسه خارج شوند، این موضوع بسیار اهمیت پیدا می‌کند.

عوارض تربیتی

اگر در یک مدرسه فضاها فرش شده باشند و کف کلیه فضاها پاکیزه باشند، به‌طور طبیعی احتمال دراز کشیدن دانش‌آموزان در زمان خستگی در گوشه و کنار محیط مدرسه زیاد می‌شود؛ هر چند این اتفاق کوتاه‌مدت باشد. با توجه به اینکه برخی از فضاهای مدرسه موقعیت‌هایی رسمی هستند و چه بسا محل تردد معلمان و همچنین اولیای دانش‌آموزان، این رویداد در این فضاها زیبنده و خوشایند نیست.

اما آیا این نگرانی‌ها قابل تقلیل یا زدودن نیستند؟ آیا مزایای مدرسه بدون کفش به اندازه‌ای هست که بتواند معایب آن را قابل اغماض کند؟ در شماره آینده، ضمن بررسی این نگرانی‌ها و پرداختن به مزایای مدرسه بدون کفش، به‌منظور جمع‌بندی موضوع برای افزایش آگاهی لازم در انتخاب مسیر در این نوع از دوره‌های تلاش خواهیم کرد. نظر شما در این باره چیست؟ شما نیز می‌توانید تجربه‌های مدرسه‌ای خود در این زمینه را به کمک رایانامه مجله رشد معلم با ما به اشتراک بگذارید. ■

مدرسه‌های بدون کفش در تحقیقات بین‌المللی و تجربه‌های داخلی را به شماره بعد ماکول می‌کنیم.

بهداشت و آلودگی کفپوش‌های پرزدار

در مدرسه بدون کفش، کفپوش‌های پرزدار، مانند فرش و موکت، به تدریج آلوده می‌شوند و علاوه بر اینکه نظافت آن‌ها دشوار است، بهداشت عمومی مدرسه نیز آسیب می‌بیند. این کفپوش‌ها از بوی بد پاهای بدون کفش نیز بی‌نصیب نیستند و چه بسا تا مدت‌ها بوی نامطبوع از آن‌ها احساس شود! این موضوع یکی از بزرگ‌ترین نگرانی‌ها برای تصمیم‌گیری در این زمینه است.

آسیب‌های فیزیکی رفت‌وآمد بدون کفش روی کفپوش‌ها یا سطوح سخت

تردد بدون کفش و حتی نشستن طولانی‌مدت روی زمین سفت و سطوح سخت، به تدریج به مفاصل پا و کمر آسیب می‌زند. سطوح سنگی، سرامیکی، کفپوش‌های پی‌وی‌سی و لمینیت و مانند آن‌ها در زمره سطوح سخت قرار دارند. البته این نوع سطوح و کفپوش‌ها از نظر امکان نظافت کردن، در شرایط عادی قبل از انتشار ویروس کرونا، از وضعیت مطلوبی برخوردار بودند، ولی در شرایط امروز، با اینکه ضدعفونی کردن و ویروس‌زدایی آن‌ها چندان مشکل نیست، اما قبل از ضدعفونی، ویروس‌ها برای مدت زمان بیشتری روی این سطوح باقی می‌مانند.

روی زمین عادت دارند. بنابراین، هنگام ورود به خانه، کفش خود را درمی‌آورند تا از کثیف شدن کف اتاق جلوگیری شود. این موضوع در جامعه سنتی ژاپن، تا حدود زیادی در خانه و مدرسه با یکدیگر هماهنگ و هم‌راستا است.

کفش و مدرسه‌ها در اروپا

دوره‌های پوشیدن یا نپوشیدن کفش در مدرسه‌های کشورهای اروپایی وضعیت‌های گوناگونی دارد. مثلاً در کشورهای حوزه اسکاندیناوی، مانند فنلاند و دانمارک، نپوشیدن کفش یا تعویض کفش بیرونی با کفش یا صندل داخلی امری رایج و شایع است. در برخی از مدرسه‌های انگلیسی هم دانش‌آموزان و معلمان در ابتدای ورود به مدرسه کفش‌های خود را در می‌آورند و با پای پوشیده با جوراب یا صندل در مدرسه رفت‌وآمد می‌کنند.

این اتفاقات الزاماً با فرهنگ رایج در خانه‌ها هماهنگی ندارد. جالب است که حتی در بعضی از کشورهای اروپایی مانند اسپانیا و ایتالیا که استفاده از کفش‌های بیرونی در داخل خانه و حتی روی تخت خواب هم رواج دارد، در برخی مدرسه‌ها، نظریه مدرسه بدون کفش را آزموده‌اند و براساس تحقیقات، یادگیری و رفتار دانش‌آموزان بهبود یافته است.

در ارتباط با تحقیقات بین‌المللی انجام‌شده در این زمینه، در شماره بعد به تفصیل خواهیم گفت. اما در اینجا به همین مقدار بسنده می‌کنیم که موضوع پوشیدن یا نپوشیدن کفش در مدرسه‌ها در همه جای دنیا به‌عنوان یک دوره‌های چالشی مورد توجه قرار دارد و حتی در کشورهایی که فرهنگ رایج در خانه‌های آن‌ها با پوشیدن کفش سازگار است، مدرسه‌های زیادی وجود دارند که دانش‌آموزان در آن‌ها بدون کفش تردد و تحصیل می‌کنند.

برخی نگرانی‌ها از مدرسه‌های بدون کفش

در اینجا به شکلی خلاصه به برخی از نگرانی‌ها درباره مدرسه‌های بدون کفش اشاره می‌کنیم و امکان پاسخ‌گویی به این نگرانی‌ها و همچنین پرداختن به مزایای

